

2020

Samiskt
förvaltningsområde
Handlingsplan

Vualtjeren tjielte

Vilhelmina kommun

Laila Daerga & Malin Blind

Antagen av kommunfullmäktige 2020-12-14
(Ersätter minoritetspolitisk handlingsplan 2016-06-13)

Innehåll

Förord	3
Regeringens minoritetspolitiska mål	4
Kommunens skyldigheter för samer enligt LoNM	4
Kommunens skyldigheter för övriga nationella minoriteter enligt LoNM	4
Vualtjeren tjielte/Vilhelmina kommuns arbete som samisk förvaltningskommun	5
Mål och riktlinjer för Vualtjeren tjielte/Vilhelmina kommun som samisk förvaltningskommun	5
Kommunens kortsiktiga mål	6
Kommunens långsiktiga mål	6
Inflytande och delaktighet	7
Samisk samrådsgrupp	8
Rätten att använda samiska hos myndigheter	9
Samverkan över kommun-, läns- och nationsgränser	10
Samisk förskoleverksamhet	10
Modersmålsundervisning och integrerad samisk undervisning	12
Samisk äldreomsorg	13
Utbildnings- och informationsinsatser	14
Revitalisering av det samiska språket	15
Aktivt synliggörande av de nationella minoriteterna	16
Kultur	17
Finansiering	17
Uppföljning och återrapportering	18
Bakgrund till minoritetspolitiken	18
Det samiska språket	20
Språksituationen inom Vilhelmina kommun	20
Samer i Vilhelmina kommun	21
Samebyar	21
Sameföreningar	22
Referenser	23

Förord

Vuoltjerens tjjelte/Vilhelmina kommun är sedan lagen trädde i kraft 1 januari 2010 en samisk förvaltningskommun och omfattas av Lagen om minoriteter och minoritetsspråk, LoNM (2009:724). Lagen ställer särskilda krav på förvaltningskommunerna som ska verka för att stärka de nationella minoriteternas rättigheter. Minoritetslagen har reviderats för att ytterligare stärka rättigheter och skyldigheter och den 1 januari 2019 trädde den nya lagen i kraft.

De nationella minoriteterna i Sverige är samer, tornedalingar, sverigefinnar, judar och romer. Minoritetsspråken är samiska, meänkieli, finska, jiddisch och romani chib. Samer har även särställning som urbefolkning i Sverige.

Det krävs många insatser och träget arbete för att till fullo kunna möta Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk, LoNM 2009:724. Arbetet med minoritetspolitiken handlar mycket om att omvandla teori till praktik på bästa sätt för den enskilde individen och de nationella minoriteterna. Vilhelmina kommuns arbetssätt för att nå framgång i minoritetspolitiken ska präglas av dialoger, strukturerade samråd och långsiktighet.

Tidigare språk- och kulturinventeringar visar tydligt att den samiska befolkningen i Vuoltjerens tjjelte har stark vilja att återta/utveckla sitt språk. Kommunen bör därför kraftfullt agera för språkbevarande insatser till samer i alla åldrar. Det behövs många samiska arenor där språk och kultur ingår naturligt. För att den traditionella kunskapsöverföringen ska fortsätta behöver vi många vuxna som kan förmedla den samiska kulturen och behärskar språket för att kunna stödja barnens utveckling och därmed få ett livskraftigt och levande språk.

Denna handlingsplan innehåller riktlinjer för att skydda de lagliga rättigheterna och fungera som ett ramverk för verksamheterna. Konkretiseringen av målen sker på verksamhetsnivå inom alla förvaltningar och i samråd med berörda minoriteter. Ansvariga förvaltningar upprättar även egna mål och åtgärder för att säkerställa den samiska minoritetens rättigheter. Handlingsplanen ska vara ett dynamiskt verktyg och styras efter aktuella behov. Den bör revideras vart fjärde år medan rambudgeten justeras årligen. Vid framtagandet av denna har berörda förvaltningar och enheter samt samiska samrådsgruppen getts möjlighet att medverka.

Regeringens minoritetspolitiska mål

Regeringens övergripande mål är att:

- Stärka de nationella minoriteternas egenmakt och inflytande, samt främja bevarandet av de nationella minoritetsspråken.
- Motverka diskriminering och utsatthet.
- Säkerställa en bättre efterlevnad av Europarådets ramkonvention och minoritetsspråkskonventionen.

Kommunens skyldigheter för samer enligt LoNM

- Informera samerna om deras rättigheter
- Främja samernas språk och kultur
- Ge samerna inflytande i frågor som berör dem
- Ge möjlighet att använda samiska i kontakt med kommunen
- Erbjudna förskoleverksamhet helt eller till en väsentlig del på samiska
- Erbjudna äldreomsorg helt eller till en väsentlig del på samiska
- Synliggöra samernas språk och kultur

Kommunens skyldigheter för övriga nationella minoriteter enligt LoNM

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (LoNM 2009:724) är en rättighetslagstiftning och den innehåller allmänna bestämmelser, det så kallade grundskyddet, som omfattar samtliga fem nationella minoriteter oavsett om man ingår i ett förvaltningsområde eller ej. Grundskyddsparagraferna 3 - 5b §§ (SFS 2009:724) anger att kommunen ska:

- På lämpligt sätt informera om deras rättigheter.
- Skydda och främja språken finska, meänkieli, jiddisch och romani chib.
- Ge möjlighet för de nationella minoriteterna att behålla och utveckla sin kultur. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska särskilt främjas.
- Ge möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda i sådana frågor, det gäller barn och unga.

- Erbjudna förskoleverksamhet och äldreomsorg, helt eller till väsentlig del, om kommunen har tillgång till språkkunnig personal.
- Verka för att det finns personal med kunskaper i finska och meänkieli där detta behövs i enskildas kontakter med myndigheten.

Vualtjeren tjielte/Vilhelmina kommuns arbete som samisk förvaltningskommun

Vualtjeren tjielte/Vilhelmina kommun arbetar för att säkerställa att kommunen lever upp till lagstadgade rättigheter som förvaltningsområde för samer. För att sköta det löpande arbetet med minoritetspolitiken och tillhandahålla språkkompetenser på både syd- och nordsamiska har kommunen en minoritetssamordnare och en minoritetshandläggare anställda på en halvtid vardera. Deras arbetsuppgifter utgår från kommunens handlingsplan för samiskt förvaltningsområde och är bland annat:

- Utgöra ett stöd för kommunens förvaltningar i minoritetsarbetet
- Ansvara för genomförande av samiska samrådsgruppmöten (minst 4 ggr/år)
- Utföra språk- och kulturinventering
- Utföra informationsinsatser om LoNM 2009:724
- Utföra utbildningsinsatser om samer och samisk kultur
- Språkrevitaliseringsarbete
- Anordna samiska kulturarrangemang
- Synliggöra samisk kultur
- Upprätta och ansvara för revidering av handlingsplanen
- Nätverka med andra förvaltningskommuner i Sverige och Norge
- Återrapporera till tillsynsmyndigheten

Mål och riktlinjer för Vualtjeren tjielte/Vilhelmina kommun som samisk förvaltningskommun

Vilhelmina har idag och så länge det går att överblicka bakåt i tid haft en stark levande samisk kultur. Den samiska kulturen är en tillgång som berikar Vilhelmina kommun, både historiskt sett men framförallt i dagsläget och i framtiden. Ett stort antal personer

och företag har sin utkomst från rennäringen och den samiska kulturen.

Dessutom skapar rennäringen arbetstillfällen och inkomster till andra verksamheter inom kommunen. Den samiska närvaron genom näringar och kultur ska, i samarbete med den samiska befolkningen, ses som en resurs med utvecklingsmöjligheter. Det finns ett värde för Vilhelmina kommun att främja och utveckla det samiska språket och de samiska näringarna.

Kommunens kortsiktiga mål

- Språkrevitaliseringsinsatser.
- Skapa samiska mötesplatser t.ex. språkcaféer, kulturevenemang o.s.v.
- Språkinsatser till förskola och äldreomsorg.
- Identifiera och analysera hur kommunen ska hantera behovet av samisktalande personal på förskola och inom äldreomsorg.
- Synliggörande av det samiska språket och den samiska kulturen.
- Kunskapshöjande insatser om LoNM 2009:724 till kommunanställda, politiker, samer och allmänheten.
- Kunskapshöjande insatser om samers språk och kultur till kommunanställda, politiker och allmänheten.
- Beakta kunskaper i samiska och övriga nationella minoritetsspråk vid nyrekryteringar, kunskaper i nationella minoritetsspråk ska anges som en merit i platsannonser.
- Obligatorisk information om LoNM och en basutbildning om samer och samisk kultur för alla nyanställda

Kommunens långsiktiga mål

Vuoltjeren tjjelte/Vilhelmina kommun tillsammans med samebyar, sameföreningar och enskilda har lyckats vända språkprocessen så att vi har ett levande samiskt språk och att kommunen till fullo kan möta lagen vilket innebär:

- att Vilhelmina kommun har många samisktalande,
- att enskilda har möjlighet att använda de samiska språken vid muntliga och skriftliga kontakter med förvaltningsmyndigheter där ärendet helt eller delvis sammanfaller med minoritetsspråkens förvaltningsområde,
- att det finns tillgång till personal med kunskaper i samiska och övriga minoritetsspråk
- att kommunen kan erbjuda barn- och äldreomsorg som helt bedrivs på samiska och/eller övriga minoritetsspråk
- att arbetet med nationella minoriteter och minoritetsspråk ingår som en naturlig del inom kommunens alla förvaltningar.

Inflytande och delaktighet

Inflytande och delaktighet utgör ett fundament i minoritetspolitiken, SFS 2009:724 § 5, § 5a, § 5 b, och ska genomföras tillsammans med de nationella minoriteterna.

Kommunen i det här fallet ska anpassa inflytelseformerna efter varje situation. Det centrala syftet är att åstadkomma delaktighet i beslutsprocessen så att de nationella minoriteternas behov och förutsättningar ska kunna beaktas och tillgodoses. Det kan till exempel handla om remissbehandling, fördjupade dialoger i sakfrågor, hearings och samråd genom strukturerade dialoger.

Samråd ska enligt lagen utföras via strukturerade dialoger. Detta innebär att kommunen ska samråda med nationella minoriteter i ett skede där det fortfarande finns möjlighet att påverka kommande beslut. Regeringen förespråkar även i proposition 2008/09:158 att man i beredningen av frågor som berör nationella minoriteter medvetet ska arbeta med konsekvensanalyser. Att endast informera om åtgärder eller beslut är inte tillräckligt.

Kommunen är numer även ålagd att samråda med barn och unga och där måste nya former tas fram för genomförande.

Paragraf 5 i minoritetslagen anger också att kommunen ska anta mål och riktlinjer för det minoritetspolitiska arbetet, vilket ska vid begäran lämnas till den myndighet som

har uppföljningsansvar. Vuoltjeren tjielte/Vilhelmina kommun har tidigare antagit handlingsplaner för det minoritetspolitiska arbetet år 2012 och 2016.

Samisk samrådsgrupp

Vuoltjeren tjielte har sedan 2011 en samisk samrådsgrupp. Den består av representanter från Vilhelmina södra sameby, Vilhelmina norra sameby, Faepmien saemien siebrie, Faepmie saavreme siebrie, Vuoltjeren saemien siebrie, samt kommunchefen, minoritetssamordnaren, minoritetshandläggaren och en ungdomsrepresentant. Samrådsgruppen bistår minoritetssamordnaren/minoritetshandläggaren i hantering av minoritetsfrågor och är ett rådgivande organ i frågor som berör samer. Samrådsgruppen arvoderas enligt det kommunala arvodes- och ersättningsreglementet.

Vuoltjeren tjielte anordnar även specifika samrådsmöten med från Vilhelmina södra och Vilhelmina norra samebyar när det gäller frågor som berör exploateringar, turism, marker, översiktplaner mm.

Mål

Vuoltjeren tjielte/Vilhelmina kommun ska långsiktigt verka för att stärka de nationella minoriteterna och få kontinuitet i de samiska frågorna. Vilhelmina kommun avser att följa regeringens minoritetspolitiska strategi. Förutsättningar och möjligheter ska vara likvärdiga mellan de samiska näringarna och övriga näringar i Vilhelmina kommun.

Åtgärder

- Kontinuerliga samrådsmöten med den samiska samrådsgruppen. Vid frågor som rör specifika verksamheter bjuds berörda chefer/personal in till samrådsmöte
- Kontinuerliga samrådsmöten med Vilhelmina södra och Vilhelmina norra samebyar. I dessa samrådsmöten deltar kommunledningen, berörda förvaltningschefer och representanter från samebyarna.

- Systematiskt införa konsekvensanalyser i den kommunala beredningen i frågor som berör samer. Detta ansvar ligger på de olika kommunförvaltningarna.
- Öppet samråd/Informationsmöte med de icke föreningsaktiva minst 1 gång/år.
- Genomföra öppna samråd med de övriga nationella minoriteterna i kommunen.
- Utveckla kontakter med det övriga samiska näringslivet

Ansvar: Kommunstyrelsens förvaltning, Miljö-och byggnadsnämnden, Utvecklingsenheten,

Rätten att använda samiska hos myndigheter

Enligt SFS 2009:724 § 8 – 12 har enskilda har rätt att använda samiska vid sina muntliga och skriftliga kontakter med kommunen i ärenden i vilka den enskilde är part eller ställföreträdare för part, om ärendet har anknytning till förvaltningsområdet. Om den enskilde använder samiska i ett sådant ärende är kommunen skyldig att ge muntligt svar på samma språk. Enskilda som saknar juridiskt biträde har även rätt att efter begäran få en skriftlig översättning av beslut och beslutsmotivering i ärendet på samiska. Kommunen har möjlighet att fastställa särskilda tider och särskild plats för att ta emot besök av samisktalande. Ovanstående gäller även finska och meänkieli om kommunen har personal som behärskar dessa minoritetsspråk.

Mål

Vualtjeren tjielte/Vilhelmina kommun ska upprätta väl fungerande rutiner för att tillgodose samernas rätt och möjlighet att använda samiska i kontakt med kommunen. Detta leder till en ökning av tillfällena att använda samiska samt ge det samiska språket likvärdig status som det svenska. Kommunen ska även eftersträva att kunna bemöta finnar och tornedalingar på sina språk, om det inom kommunens förvaltning finns personal som behärskar finska och/eller meänkieli.

Åtgärder

- Informera berörda (samer och kommunpersonal) samt allmänheten om LoNM 2009:724.
- Utfärda rutiner och lättillgänglig information så att kommunpersonal vet hur de ska behandla frågorna.
- Utfärda rutiner för att anlita auktoriserade tolkar alternativt att anlita samisktalande personal inom kommunförvaltningen eller bland kommunmedborgarna.
- Uppmuntra den samiska befolkningen att använda samiska i kontakt med kommunen.

Ansvar: Kommunstyrelsens förvaltning

Samverkan över kommun-, läns- och nationsgränser

Samverkan över alla gränser kan ge både praktiska och ekonomiska fördelar.

Mål

Vualtjeren tjjelte/Vilhelmina kommun ska aktivt verka för samarbete med andra förvaltningskommuner (både på svensk och norsk sida) och övriga samarbetspartners med intressen inom nationell minoritetspolitik, för samordningsvinster och utbyte av åtgärdsförslag mot gemensamma mål.

Åtgärder

- Aktivt utveckla nätverk och samarbete med andra förvaltningskommuner, på svensk och norsk sida samt med Region Västerbotten.

Ansvar: Kommunstyrelsens förvaltning

Samisk förskoleverksamhet

Barn som tillhör ursprungsbefolkningar eller minoritetsgrupper har lagstadgad rätt till sitt språk och sin kultur.

Den 1 januari 2019 förstärktes lagen om nationella minoritetsspråk i förskolan och flyttades till skollagen. Den nya lydelsen i Skollagen (2010:800) 8 kap § 12a är nu: En

hemkommun som ingår i ett förvaltningsområde enligt lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk ska erbjuda barn, vars vårdnadshavare begär det, plats i förskola där hela eller en väsentlig del av utbildningen bedrivs på finska, meänkieli respektive samiska

”Förskoleverksamhetens roll är särskilt viktig, eftersom grunden för additiv tvåspråkighet (dvs. inläring av ett andra språk som inte sker på bekostnad av det första språket), läggs under ett barns tidiga barndom och förutsättningarna försämras med stigande ålder” (Regeringens proposition 2008/09:158).

Vårdnadshavare som ansöker om förskoleplats för sitt barn ska tillfrågas om de önskar plats i sådan förskola som avses i första stycket. *Lag (2018:1368)*.

Mål

I förskolans läroplan sägs att medvetenheten om det egna kulturarvet och delaktighet i andras kulturer ska bidra till att barnen utvecklar sin förmåga att förstå och leva sig in i andras villkor värderingar. Vualtjeren tjjelte/Vilhelmina kommun har som mål att kunna erbjuda samiska barn en samisk språk- och kulturbaserad förskoleverksamhet. Därmed stärks barnens samiska identitet och förskolan blir en trygg samisk språk- och kulturdomän. Förskoleverksamheten utgör ett värdefullt och kraftfullt verktyg i revitaliseringsarbetet.

Åtgärder

- Aktivt verka för att kunna erbjuda förskoleverksamhet helt på samiska.
- Samråda med föräldrarna om den samiska verksamhetens organisering.
- Aktivt verka för att det ska finnas personal med samisk språk- och kulturkompetens
- Skapa samiska miljöer i förskolor där det finns samiska barn.
- Naturligt integrera samisk kultur och traditioner i verksamheten.
- Kontinuerligt erbjuda temadagar om samer och samisk kultur till förskolebarn.
- Beakta kunskaper i samiska och övriga nationella minoritetsspråk vid nyrekryteringar, kunskaper i nationella minoritetsspråk ska anges som en merit i platsannonser.

Ansvar: Utbildningsnämnden, Kommunstyrelsens förvaltning

Modersmålsundervisning och integrerad samisk undervisning

Enligt skollagen har alla barn och unga med ett annat modersmål än svenska rätt till modersmålsundervisning i grund- och gymnasieskolan (1994:1194). Barn med samiska som modersmål ska få modersmålsundervisning även om det bara finns en elev som ska ha det och även om språket inte används som dagligt umgängesspråk i hemmet. Kommunen ansvarar för att det finns modersmålsundervisning för dem som begär det samt bekostar det.

Vualtjeren tjjelte/Vilhelmina kommun har avtal med Sameskolstyrelsen om integrerad samisk undervisning, vad gäller samiska språket och sameslöjd. Den omfattar alla grundskolans årskurser och är ett viktigt komplement till sameskolorna. De elever som inte har möjlighet att välja sameskola kan härigenom få samisk inriktning i grundskoleutbildningen. Sameskolstyrelsen står för en del av kostnaderna för integrerad samisk undervisning. Kommunen är huvudman för den integrerade undervisningen. Med integrerad samisk undervisning avses undervisning med samiska inslag och undervisning i samiska utöver den undervisning som anordnas i samiska som modersmålsundervisning.

Mål

Vualtjeren tjjelte/Vilhelmina kommun ska verka för att det samiska språket och den samiska kulturen ska bli en naturlig del av skolverksamheten, och därmed nå en ökning av samisktalande individer och en ökad kunskap om samisk kultur. Temat ”samerna som urfolk” bör bli återkommande i skolan. Skolmiljön ska vara tilltalande och fri från fördomar, mobbning och diskriminering. Alla barn, oavsett etnisk tillhörighet, ska känna lika värde.

Åtgärder

- Sörja för att varje elev efter genomgången grundskola har kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia.
- Verka för att finna lämpliga lärare med goda kunskaper i samiska, om lärare med adekvat utbildning saknas överväg distansundervisning.
- Skapa samiska miljöer i anslutning till skolorna.

- Naturligt integrera samisk kultur och traditioner i verksamheten.
- Medverka till att elev/er får tillgodogöra sig traditionell kunskap på annan plats än skolan, så kallad ”*Jieleme biejjie/ Eallin beaivvit*”.

Ansvar: Utbildningsnämnden, Kommunstyrelsens förvaltning

Samisk äldreomsorg

Rätten att få använda sitt modersmål även inom äldreomsorgen är betydelsefull av flera skäl. Det primära är att kunna kommunicera med personal och sin omgivning. Det är vetenskapligt bevisat att det språk som man senast har lärt sig kan försvinna med åldern, medan däremot kunskaperna i modersmålet består. Att vistas i en miljö där personal och boende talar ens modersmål och har gemensamma erfarenheter kan betyda mycket för den som är äldre och kanske sjuk. I detta sammanhang är inte bara den språkliga delen utan också de kulturella symbolerna och värdena mycket viktiga. Att kunna följa med vad som sker i Saepmie kan ha stor betydelse för den enskilda brukaren just för känslan av sammanhang. Brukaren känner sig delaktig i ett sammanhang som är förståeligt och meningsfull för dem (KASAM). Alla samer talar inte samiska men har en stark samisk identitet och kulturtillhörighet.

Vuoltjeren tjielte/Vilhelmina kommun är en samisk förvaltningskommun och ska därmed erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller en väsentlig del av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar samiska. Om kommunen har tillgång till personal som behärskar meänkieli, finska, jiddisch, eller romani chib ska även den servicen och omvårdnaden erbjudas om någon begär det.

Mål

Vuoltjeren tjielte/Vilhelmina kommun ska erbjuda alla, oavsett etnisk tillhörighet, en värdig och trygg omsorg på ålderns höst. Kommunen ska sträva efter att samiska brukare av äldreomsorgen ska erbjudas möjlighet till samisktalande personal, samisk miljö samt samiska kulturella inslag.

Åtgärder

- Beakta kunskaper i samiska och övriga nationella minoritetsspråk vid nyrekryteringar, kunskaper i samiska ska anges som en merit i platsannonser.
- Vid behov omfördela samisktalande personal dit behov finns.
- Utveckla rutiner för att identifiera brukare som vill bli bemötta på samiska.
- Vid behov tillhandahålla språkstöd (ex parlörer, Penpal-pennor) till vård-och omsorgspersonal
- Erbjudna vård-och omsorgspersonal utbildning om samer och samisk kulturförståelse
- Erbjudna traditionell samisk mat.
- Samiska mediainslag ska vara naturliga inslag i vardagen för de samiska brukarna (radio och TV).
- Införskaffa samiska tidningar/böcker till äldreboenden med samiska brukare.
- Anordna samiska kulturella aktiviteter
- Samarbeta med Svenska kyrkan för att anordna gudstjänster/aktiviteter med samiska inslag.
- Inrätta träffar för äldre samer, utanför äldreomsorgen, i kommunen i syfte att ta reda på deras behov och önskemål.
- Iordningställa samiska miljöer på äldreboenden (interiört och exteriört)
- Verka för minoritetsprofilerad äldreomsorg.

Ansvar: Socialförvaltningen, kostenheten, kommunstyrelsens förvaltning

Utbildnings- och informationsinsatser

”En grundförutsättning för att den enskilde ska kunna hävda sina rättigheter är att ansvariga tjänstemän på lokal, regional och nationell nivå som ska bistå allmänheten, är tillräckligt insatta i rättighetslagstiftningen och att de informerar allmänheten om gällande regler på ett korrekt sätt” (Regeringens preposition 2008/09:158).

Mål

Vualtjeren tjjelte/Vilhelmina kommun ska aktivt verka för att kommunens personal, politiker, samer, övriga nationella minoriteter och den breda allmänheten ska vara medvetna om de lagstadgade rättigheter som LoNM 2009:724 innebär.

Åtgärder

- Kontinuerligt informera och utbilda kommunens personal och politiker om samernas rättigheter och kommunens skyldigheter.
- Genomföra utbildningsinsatser som syftar till att öka kunskapen om samernas språk och kultur.
- Informera samerna om deras rättigheter via t.ex. möten, kommunens hemsida, Vilhelmina-aktuellt, broschyrer på strategiska platser, sociala medier o.s.v.
- Informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter via t.ex. möten, kommunens hemsida, Vilhelmina-aktuellt, broschyrer på strategiska platser, sociala medier o.s.v.
- Anordna seminarier/temadagar om nationella minoriteter för kommunens anställda, politiker och allmänheten.

Ansvar: Kommunstyrelsens förvaltning

Revitalisering av det samiska språket

”Minoritetsspråken är en viktig del av de nationella minoriteternas identitet och kulturarv. Minoritetsspråken är genom sin långa historiska närvaro också en levande del av vårt svenska kulturarv” (Regeringens proposition 2008/09:158).

Samiskan är ett hotat språk men det finns goda förutsättningar att vända den negativa utvecklingen under förutsättningen att aktiva revitaliseringsåtgärder omedelbart sätts in. Det krävs insatser från samhällets sida för att höja språkens status och skapa ett mer språkbevarande klimat.

Mål

Vualtjeren tjjelte/Vilhelmina kommun ska verka för att främja och synliggöra de samiska språken enligt Regeringens proposition 2008/09:158 som slår fast att utgångspunkter för den minoritetspolitiska reformen ska vara att majoritetssamhället ska bidra till minoritetsspråkens överlevnad och utveckling genom att skapa ett språkbevarande klimat samt bistå med konkreta verktyg för revitaliseringen.

Åtgärder

- Synliggöra det samiska språket för att höja dess status.
- Främja språkrevitaliserande insatser, t.ex. språkbad och språkkurser.
- Stimulera språkrevitaliseringsinsatser, även till samer som har samiska som ett tyst språk.
- Stimulera till att den som tillhör en nationell minoritet ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda sitt minoritetsspråk.
- Främja samiska alfabetiseringsinsatser (insatser för att stärka vuxna samers läs- och skrivkunnighet).
- Bistå med språkspärrkurser för att främja språkanvändandet
- Kunskaper i samiska ska ses som en merit i olika sammanhang.

Ansvar: Kommunstyrelsens förvaltning

Aktivt synliggörande av de nationella minoriteterna

”De nationella minoritetsspråken och kulturerna är en värdefull del av det svenska kulturarvet. För att på ett positivt sätt markera detta bör de nationella minoriteterna och detta kulturarv synliggöras i samhället. Det påverkar majoritetsbefolkningens förståelse för grupperna och deras situation och de stärker minoriteternas möjligheter att värna sina språk och kulturer”(Regeringens proposition 2008/09:158).

Mål

Vualtjeren tjjelte/Vilhelmina kommun ska aktivt arbeta för att synliggöra och sprida information om samer, de samiska språken och den samiska kulturen som en naturlig del i vårt samhälle.

Åtgärder

- Fortlöpande arbeta med skyltning på samiska på offentliga platser.
- Anordna/uppmuntra till samiska kulturevenemang som utvecklar och synliggör det samiska språket, kulturen och traditionen.
- Seminarier och temadagar om nationella minoriteter för allmänhet och kommunanställda.

- Kontinuerligt informera om minoritetslagsstiftningen - kommunens skyldigheter och samernas rättigheter - internt inom kommunförvaltningen, till politiska organisationer, samer och allmänheten

Ansvar: Kommunstyrelsens förvaltning

Kultur

Vualtjeren tjjelte/Vilhelmina kommun ska i nära samarbete med lokala föreningar och organisationer erbjuda ett kulturutbud för både barn och vuxna med förankring i bygdens traditioner och historia. Kommunen ska främja och uppmärksamma den samiska kulturen via olika kulturella uttrycksmedel. Vilhelmina samiska förvaltningskommun har kontinuerligt anordnat samiska kulturdagar med stöd från Region Västerbotten och i samarbete med lokala aktörer. Vilhelmina får årligen bidrag till samiska arrangemang och står omnämnda i Region Västerbottens kulturplan 2020-2023.

Mål

Ett ökat samiskt kulturutbud för att synliggöra och öka kunskap om samisk kultur.

Åtgärder

- Skapa samiska mötesplatser som naturligt främjar den samiska kulturen.
- Ta initiativ till och stimulera samiska och svenska kulturarrangemang.

Ansvar: Kommunstyrelsens förvaltning, Utvecklingsenheten, Biblioteket

Finansiering

Vualtjeren tjjelte/Vilhelmina kommun har under åren 2012 - 2020 erhållit 660 000 kronor per år i statsbidrag för de merkostnader som den nya lagstiftningen medfört. Statsbidraget går huvudsakligen till att finansiera löner till minoritetssamordnaren och minoritetshandläggaren. Viktigt att notera är att statsbidraget inte ska bekosta det kommunen är skyldiga att genomföra.

Mål och Åtgärd Vualtjeren tjielte/ Vilhelmina kommun ska arbeta för en höjning av statsbidraget för att kunna utveckla det minoritetspolitiska arbetet.

Uppföljning och återrapportering

Vualtjeren tjielte/Vilhelmina kommun är skyldig att årligen rapportera arbetet till Sametinget, som tillsammans med Länsstyrelsen i Stockholm, har regeringens uppdrag att följa upp tillämpningen av LoNM 2009:724.

För att kunna följa upp kommunens mål och riktlinjer enligt denna handlingsplan krävs att förvaltningarna/enheterna ansvarar för att redovisa genomförda insatser till samordnaren för vidarebefordran till uppföljningsmyndighet.

Bakgrund till minoritetspolitiken

Den svenska minoritetspolitikens mål är att ge skydd för de nationella minoriteterna och att stärka deras möjligheter till inflytande samt att stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande.

I februari 2000 ratificerade Sverige Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter (ramkonventionen) och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkskonventionen). I samband med Sveriges ratificering infördes minoritetspolitiken som politikområde inom den svenska statsbudgeten. Romer, judar, samer, sverigefinnar och tornedalingar erkändes som nationella minoriteter. De nationella minoritetsspråken är romani chib (alla varieteter), jiddisch, samiska (alla varieteter), finska och meänkieli (alla varieteter).

Samerna har en särställning i egenskap av ursprunglig befolkning i Sverige (urfolk). I oktober 2010 fastslog Sveriges regering att samerna är ett ursprungligt folk i grundlagen. FN:s generalförsamling har antagit en deklaration om urfolkens rättigheter (2007), urfolksdeklarationen.

”Urfolksdeklarationen säger bland annat att urfolk har rätt till eget språk och utbildning i sin egen kultur och på sitt eget språk, rätt att delta i beslutsfattande som

berör deras rättigheter och rätt att utveckla sina egna beslutsfattande institutioner ” (Nationella minoriteters rättigheter: en handbok för kommuner, landsting och regioner).

För att tydliggöra barnens rättigheter har barnkonventionen antagits som lag i Sverige och trädde i kraft den 1 januari 2020, Lagen om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (2018:1197). Lagen nämner särskilt barn som tillhör etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller tillhör urfolk i artikel 30:

“ I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller personer som tillhör ett urfolk ska ett barn som tillhör en sådan minoritet eller ett sådant urfolk inte förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.”

Regeringens slutsats är att det behövs ett medvetet arbete för att integrera ett minoritetsinriktat tankesätt i kommuners och myndigheters arbete med dessa grupper. Utvecklingen av minoritetspolitiken är en fortlöpande process där insatser för att stärka och skydda de nationella minoriteterna ska ingå som en naturlig del i samhällets åtaganden gentemot medborgarna.

Vualtjeren tjjelte/Vilhelmina kommun ingår i ett så kallat förvaltningsområde för samiska och har således förstärkt skydd för det samiska språket.

I dagsläget (2020) ingår 25 kommuner i förvaltningsområden för samiska språket: Arjeplog, Arvidsjaur, Berg, Dorotea, Gällivare, Härjedalen, Jokkmokk, Kiruna, Krokom, Luleå, Lycksele, Malå, Sorsele, Storuman, Strömsund, Sundsvall, Stockholm, Umeå, Vilhelmina, Vindeln, Åre, Åsele, Älvdalen, Örnsköldsvik och Östersund.

Innehållet i prepositionen ligger till grund för Vualtjeren tjjelten/Vilhelmina kommuns handlingsplan.

”Majoritetsmedborgarnas ökade kunskaper kan förväntas öka förståelsen för de nationella minoriteternas behov och skapa en ökad respekt och öppnare och mer positiv attityd till användning av minoritetsspråken” (Regeringens preposition 2008/09:158).

Det samiska språket

Samiska tillhör den finsk-ugriska språkfamiljen. Det samiska språket har historiskt varit ett talspråk och skriftspråken kom först på femtiotalet och senare. I Sverige har vi fem godkända ortografier; sydsamiska, nordsamiska, lulesamiska, umesamiska och pitesamiska. Det finns ingen tillförlitlig statistik på hur många som är samisktalande. Men enligt FN-organet UNESCO är alla samisk språk klassade som hotade språk. Lule- och sydsamiska har få talare och klassas som allvarligt hotade medan ume- och pitesamiska klassas som akut hotade. Flest antal talare har nordsamiska. Minoritetsspråklagstiftningen anger samiska som ett språk och omfattar samtliga varieteter som talas i Sverige (syd-, ume-, pite-, lule- och nordsamiska).

Språksituationen inom Vilhelmina kommun

Vilhelmina ligger inom sydsamiskt språkområde, vilket i stora drag omfattar Västerbotten, Jämtland, delar av Härjedalen och Dalarna samt motsvarande områden på norska sidan.

Inom kommunen talas även nordsamiska. Under 1930-talet kom nordsamisktalande familjer till Vilhelminaområdet som en följd av statens tvångsförflyttningar av renskötarfamiljer från Karesuandoområdet.

I Vilhelmina kommun är både syd- och nordsamiska hotade språk på grund av att det finns få modersmålstalare och få samiska arenor. Dessutom har språkbytesprocessen inom båda språken gått långt vilket innebär att användandet av ett minoritetsspråk minskar till förmån för majoritetsspråket. Situationen har bland annat uppkommit på grund av den språkpolitik som förts i Sverige under framförallt 1900-talets första hälft. ”*Den språkliga kedjan mellan generationerna är i många fall bruten eller försvagad*”. (Regeringens proposition 2008/09:158: *från erkännande till egenmakt: regeringens strategi för de nationella minoriteterna*, Stockholm, 2009)

Glädjande nog har intresset för att återta och/eller utveckla sitt samiska språk ökat och det revitaliseringsarbetet har påbörjats inom Vilhelmina kommun med hjälp av LoNM 2009:724. Revitalisering innebär förutom att lära sig/utveckla sitt samiska språk också om att medvetandegöra språkliga rättigheter, språkets roll i den samiska kulturen, attityder och hur omvärlden fortfarande påverkar och har påverkat samernas egen bild av det samiska språket och den samiska kulturen.

Samiska som både första och andra språk existerar inom Vilhelmina kommun, vilket också ställer högre krav på den samiska utbildningen. Förstaspråkstalare har fått lära sig samiska som sitt första språk hemma medan andraspråkstalare vanligtvis lär sig samiska som sitt andra språk via skolans utbildningssystem.

Samer i Vilhelmina kommun

Det exakta antalet samer som bor i Vilhelmina kommun är okänt. Enligt 2013 års röstlängd till Sametingsvalet var det 239 stycken upptagna. Men eftersom alla samer inte registrerat sig i röstlängden och barn under 18 inte heller finns med så är förmodligen det faktiska antalet samer i Vilhelmina kommun betydligt högre.

Samebyar

Samebyn är en ekonomisk och administrativ sammanslutning som regleras i rennäringslagen. Inom Vilhelmina kommun finns det två samebyar, Vilhelmina södra och Vilhelmina norra.

Vilhelmina södra sameby

Vilhelmina södra sameby är den sydligaste fjällsamebyn inom Västerbottens län och belägen inom Vilhelmina kommun. Samebyn har sina åretruntmarker ovan odlingsgränsen inom Dorotea och Vilhelmina kommuner.

Vinterbetesmarkerna omfattar Åsele, Strömsund, Sollefteå, Kramfors och Örnsköldsviks kommuner. Vilhelmina södra sameby består

av 20 rennäringsföretag och har ca 45 medlemmar. Högsta tillåtna renantal är 8000 djur i vinterhjorden (årskalvar ej inräknade).

Vilhelmina norra sameby

Vilhelmina norra sameby är den andra samebyn inom Vilhelmina kommun, den ligger direkt norr om Vilhelmina södra. Samebyn har sina åretruntmarker¹ ovan odlingsgränsen, inom Vilhelmina kommun och vinterbetesmarkerna omfattar Åsele, Bjurholm, Nordmaling och Örnsköldsviks kommuner. Vilhelmina norra sameby består av 23 rennäringsföretag och har 61 medlemmar. Högsta tillåtna renantal är 8 400 renar (årskalvar ej inräknade).

Sameföreningar

Faepmien saemien siebrie

Föreningen är Saepmies/Sápmis äldsta samiska lokalförening. Till exempel bildades år 1904 Sveriges och Saepmies första sameförening i Faepmie/Fatmomakke vilket är en viktig händelse i samernas organisationshistoria. Föreningen arbetar med kulturella frågor, med syfte att öka intresset och kunskapen om den samiska kulturen. Idag har Faepmien saemien siebrie ca 100 medlemmar.

Faepmie saavreme siebrie

Föreningens huvuduppgift är att främja idrottsverksamheten för den samiska befolkningen i kommunen. De arrangerar olika aktiviteter och samiska idrottsarrangemang. Faepmie saavreme siebrie har ca 100 medlemmar.

Vualtjeren saemien siebrie

Föreningens syfte är att värna och utveckla samiskt liv, språk och tradition i området. Föreningen har ett sameviste på Kyrkberget som består av kåtor, bodar och timmerhus. Vistet fungerar som en mötesplats för medlemmar men kan även bokas för guidningar för skolverksamheten eller andra grupper. Vualtjeren saemien siebrie har ca 120 medlemmar.

Referenser

Regeringens proposition 2008/09:158: *från erkännande till egenmakt: regeringens strategi för de nationella minoriteterna*, Stockholm, 2009

SFS 2009:600, *Språklag*

SFS 2009:724, *Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk*

SFS 2018:1367 *Lag om ändring i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk*

SFS 2018:1197 *Lag om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter*

SFS 2019:938 *Lag om ändring i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk*

SFS 2010:800 Skollagen 8 kap 10 §

SFS 2001:453 Socialtjänstlagen

Strandberg, A. *Nationella minoriteters rättigheter: en handbok för kommuner, landsting och regioner*, Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholm, 2011

Antonovsky, A. *Hälsans mysterium*.1991. Stockholm: Natur och kultur.

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk 2009:724 med författningskommentarer: <https://www.minoritet.se/5102>